

شرکت در آزمون های سرای تاریخ
www.azmoon.sarayetarikh.ir

آزمون های آنلاین سرای تاریخ

- ✓ پایه دهم (تاریخ ۱)
- ✓ پایه یازدهم (تاریخ ۲)
- ✓ پایه دوازدهم (تاریخ ۳)

سوالات تستی درس به درس بصورت رایگان
آزمون های جامع کنکوری درس تاریخ
نمونه سوالات امتحانی

دانلود سوالات درس به درس تاریخ (۱) ، تاریخ (۲) ، تاریخ (۳)

وب سایت سرای تاریخ مرجعی کامل درباره تاریخ ایران و جهان

www.sarayetarikh.ir

سایت عضویت و شرکت در آزمون ها

ایمیل : sarayetarikh@gmail.com

تهییه و تنظیم : ابوالفضل فدائی (دبیر تاریخ)

۱-دو رکن مهم دانش تاریخ را نام ببرید؟ زمان و مکان

۲-چرا دانش تاریخ بدون توجه به زمان بی معنا خواهد بود؟

۳-گاه شماری را تعریف کنید؟

تاریخ؛ زمان و مکان

درس ۲

زمان و مکان، دو رکن مهم دانش تاریخ است و نخستین پرسش تاریخ‌نگاران این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند. در این درس، شما با بررسی تجربیات جوامع باستانی برای اندازه‌گیری زمان، با اهمیت گاه‌شماری در مطالعه تاریخ آشنا می‌شوید.

تاریخ؛ زمان و گاه‌شماری

گاه‌شماری، نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (سال، ماه و روز) ابداع کرده است. دانش و مهارت اندازه‌گیری زمان، ارتباط نزدیکی با علومی مانند ریاضیات، نجوم و فیزیک دارد و ابداع تقویم، نتیجهٔ تلاش مشترک دانشمندان این علوم است. در نتیجهٔ نیاز به زمان سنجی بود که بشر موفق شد ابزارهایی مانند ساعت‌های آفتابی، آبی و شنی و همچنین وسیلهٔ پیچیده‌تری مثل اسطرلاب را برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان اختراع کند.

دانش تاریخ، بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی داده‌اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آنها، نمی‌توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

ابداع گاه‌شماری: انسان از گذشته‌های بسیار دور با زمان و نحوه سنجش آن مواجه بوده است. یکی از دستاوردهای مهم بشر، اندازه‌گیری زمان و ابداع گاه‌شماری یا تقویم است.

● اسطرلاب

● ساعت آفتابی

● ساعت شنی

یک توضیح

یکی از اقدامات ضروری در تنظیم و تدوین گاه‌شماری، انتخاب مبدأً معین است. مهم‌ترین مبدأهای گاه‌شماری عبارت‌اند از:

۱-**مبدأ دینی:** این مبدأ از رایج‌ترین مبدأهای گاه‌شماری در جهان است. یهودیان مبدأ گاه‌شماری خود را براساس پیدایش و آفرینش انسان؛ مسیحیان بر مبنای تولد حضرت مسیح ﷺ و مسلمانان بر پایهٔ هجرت رسول اکرم ﷺ از مکه به مدینه تنظیم کرده‌اند.

۲-**مبدأ ملّی و قومی:** رویدادهای ویژه‌ای که برای قوم، جامعه و ملتی، جنبهٔ ملّی و افتخارآمیز دارد می‌تواند آغاز گاه‌شماری و تاریخ آنها قرار گیرد؛ مثل پیروزی در یک نبرد بزرگ و ملّی، رهایی از ظلم و ستم زورگویان، بر تخت نشستن پادشاه و کسب استقلال و آزادی. در گاه‌شماری‌های مصری، بابلی و اوستایی، مبدأ گاه‌شماری، بر تخت نشستن پادشاهان بود.

۳-**مبدأ مبتنی بر حوادث طبیعی:** برخی جوامع، رویدادهای بزرگ طبیعی مانند وقوع آتش‌نشانی یا طوفان عظیم را مبدأ گاه‌شماری خود قرار می‌دادند؛ مثلاً سومرهای، گاه‌شماری و تاریخ خود را به قبل و بعد از طوفان تقسیم می‌کردند.

زمان سنجی و ابداع گاهشماری؛ سازه‌های خورشیدی تخت جمشید

۴

تاریخچه گاهشماری در جهان

مردمان بین‌النهرین (میان‌رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاهشماری پیشگام بودند. در بین‌النهرین و به خصوص در میان بابلی‌ها، گاهشماری «خورشیدی - قمری» رایج بود. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. از آنجا که سال قمری ۳۵۴ شبانه‌روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.

مصریان نیز گاهشماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه‌روز محاسبه می‌کردند. در گاهشماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌شد. همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه‌روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند و به قولی «کبیسه» می‌گرفتند.

رومیان در آغاز، گاهشماری دقیقی نداشتند؛ به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاهشماری مصری اصلاح شود. حدود دو قرن پس از آنکه امپراتوری روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، در سال ۵۲۵ م. تولد حضرت مسیح صلی الله علیه و آله و سلم به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان (مسیحیان) تعیین شد. حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گرگوار سیزدهم، به کمک منجمان، بار دیگر گاهشماری مسیحیان را اصلاح کرد. گاهشماری مسیحی، امروزه به نام گاهشماری میلادی شناخته می‌شود.

گاهشماری هجری قمری که تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی به شمار می‌رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اوّل محرم سالی است که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم از مکه به مدینه هجرت کرد.

فعالیت ۱

با استفاده از تقویم، اسمی ماههای جدول بالا را تکمیل کنید.

میلادی	هجری قمری	هجری خورشیدی
ژانویه	محرم	فروردین
فوریه	صفر	اردیبهشت

۵- گاه شماری های رایج در قلمرو اشکانیان را نام ببرید؟

اسامی ماه ها و معانی آن در گاه شماری اوستایی

معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه	معنی	نام ماه
آفریدگار	دی	محبت	مهر	ستاره باران	تیر	نیروی پیش برنده	فروردین
نیک اندیشی	بهمن	آب	آبان	جاودانگی	امداد	راستی و پاکی	اردیبهشت
فروتنی مقدس	اسفند	آتش	آذر	شهریار نیرومند	شهریور	كمال و خرمی	خرداد

تاریخچه گاه شماری در ایران

و آیین ایرانی نام گذاری شده بودند. در دوره اشکانیان،

۵ گاه شماری های بابلی، سلوکی و اوستایی متداول بود.

محتوای سنگ نوشته های بیستون و تخت جمشید نشان می دهند که گاه شماری خورشیدی - قمری بابلی در قلمرو هخامنشیان رواج داشته است، اما ماه ها بر اساس فرهنگ

اسامی روز های ماه و معانی آن در گاه شماری اوستایی

معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز	معنی	شماره و نام روز
شادی، خوشی	۲۱- رام	خورشید	۱۱- خور	خداآند یکتا	۱- آهوره مزدا
باد	۲۲- باد	ماه	۱۲- ماه	نیک اندیشی	۲- بهمن
آفریدگار	۲۳- دی به دین	ستاره باران	۱۳- تیر	راستی و پاکی	۳- اردیبهشت
وجودان، بینش درونی	۲۴- دین	ایزد نگهبان چارپایان	۱۴- گوش	شهریار نیرومند	۴- شهریور
خوشبختی، توانگری	۲۵- ارد	آفریدگار	۱۵- دی به مهر	فروتنی مقدس	۵- سپنبدارمذ (اسفند)
راستی	۲۶- اشتاد	محبت، پیمان	۱۶- مهر	كمال و خرمی	۶- خورداد (خرداد)
آسمان	۲۷- آسمان	فرمان برداری	۱۷- سروش	جاودانی، بی مرگی	۷- امداد (مرداد)
زمین	۲۸- زامیاد	دادگر	۱۸- رشن	آفریدگار	۸- دی به آذر
گفتار نیک	۲۹- مهر اسپند	نیروی پیشرفت	۱۹- فروردین (فروهر)	آتش	۹- آذر
روشنایی بی پایان	۳۰- آنارم (انیران)	ایزد فتح و پیروزی	۲۰- بهرام	آب	۱۰- آبان

۶- مبدأ گاه شماری اوستایی چه بود؟

۷- در ایران دوره اسلامی، کدام گاه شماری ها در کنار گاه شماری هجری قمری قرار گرفتند؟

این گاهشماری، سال را ۳۶۵ شبانه روز می‌گرفتند، در هر ۴ سال یک شبانه روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه روز از سال حقیقی عقب می‌افتداد. برای رفع این مشکل، بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می‌کردند. در گاهشماری اوستایی ماهها و روزهای هر ماه با اسمی ایزدان و فرشتگان نام‌گذاری شده بود.

در دوره ساسانیان، گاهشماری اوستایی، که گاهشماری دینی زرتشتیان (زردشتیان) محسوب می‌شد، در ایران رایج شد. در این گاهشماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد. سپس پنج روز اضافی را به نام «اندرگاه» (پنجه) به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند. مبدأ گاهشماری اوستایی به تخت نشستن هر پادشاه بود. از آنجا که در

۶

فعالیت ۲

- الف - برداشت شما از معانی اسمی روزها در گاهشماری اوستایی چیست؟
- ب - به جدول صفحه قبل نگاه کنید و بگویید نام چه تعداد از روزهای ماه، با نام ماههای گاهشماری اوستایی یکسان است؟ با راهنمایی دبیر خود، مشخص کنید روز و ماه در این گاهشماری با چه رویدادی هم‌زمان بود؟
- پ - کیسه در گاهشماری اوستایی چگونه محاسبه می‌شد؟

گاهشماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ش. در ایران رسمیت یافت، بر اساس آن تنظیم شده است.

گاه شماری جلالی

در ایران دوران اسلامی گاهشماری هجری قمری رایج شد، اما در کنار آن گاهشماری‌های دیگری مانند بیزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی نیز رواج یافت. گاهشماری جلالی یکی از دقیق‌ترین گاهشماری‌های جهان است و

۷

تطبیق و تبدیل تقویم‌ها

رویدادهای تاریخی در سرزمین‌ها و کشورهای مختلف، از جمله در کشور ما، با چند نوع گاهشماری، نگارش یافته‌اند. امروزه، متخصصان نجوم و گاهشماری به منظور کمک به تطبیق و تبدیل تقویم‌های مختلف، روش‌های گوناگونی را ارائه کرده‌اند.

فعالیت ۳

- الف - با استفاده از روش‌های تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری قمری و هجری شمسی که دبیر محترم در اختیار شما قرار می‌دهد، چند نمونه تطبیق و تبدیل سال‌های میلادی، هجری شمسی و هجری قمری را انجام دهید.
- ب - چه نوع گاهشماری‌هایی در تصویر بالا مشاهده می‌کنید؟ زاد روز خود را با استفاده از این گاهشماری‌ها معلوم کنید.

یک توضیح

برخی از مورخان، گذشته بشر یا جوامع و کشورها را به دوره‌های مختلفی تقسیم کرده‌اند:

- الف) ۱- دوران پیش از تاریخ (دورانی که خط اختراع نشده بود) ۲- دوران تاریخی (دوره پس از اختراع خط).
- ب) ۱- عصر سنگ (پارینه سنگی، میان‌سنگی، و نوسنگی) ۲- عصر مس ۳- عصر مفرغ ۴- عصر آهن.
- پ) ۱- عصر شکار و گردآوری خوارک ۲- عصر کشاورزی و تولید خوارک.
- ت) ۱- دوره پیش از تاریخ ۲- دوره باستان ۳- دوره میانه (قرون وسطا) ۴- دوره جدید (عصر رنسانس) ۵- دوره معاصر. این تقسیم‌بندی بر مبنای سیر تحولات تاریخ اروپا انجام شده است.
- ث) ۱- ایران دوران باستان ۲- ایران دوران اسلامی

فعالیت ۴

با راهنمایی دبیر و همفکری با یکدیگر، توضیح دهید که تقسیم‌بندی‌های ردیف‌های ب، پ و ث براساس چه معیارهایی انجام گرفته است.

خط زمان

در درس پیش خواندید که رویدادهای تاریخی در زمان معینی به وقوع پیوسته‌اند و مورخان می‌کوشند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آنها توصیف و تحلیل کنند؛ بنابراین، نظم و ترتیب رویدادها که به آن گاهشماری (کرونولوژی)^۱ می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ، اهمیت فراوانی دارد. «خط زمان»، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف تاریخی را، به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار نشان داد.

فعالیت ۵

با راهنمایی دبیر، رویدادهای زیر را بر روی نمودار خط زمان نشان دهید.

- ۱- ۵۵۹ ق.م.^۲ : به قدرت رسیدن کورش در پارس ۲- ۵۳۹ ق.م. : فتح مسالتمت آمیز بابل توسط سپاه هخامنشی و صدور منشور کورش ۳- ۵۳ ق.م. : شکست کراسوس (سردار معروف روم) از سورنا (سردار ایرانی) ۴- ۲۲۴ م. : پیروزی اردشیر ساسانی بر آخرین پادشاه اشکانی ۵- ۶۵۱ م. : مرگ یزدگرد سوم، آخرین پادشاه ساسانی

۱- Chronology

۲- ق.م.: نشانه اختصاری قبل از میلاد، معادل B.C(Before Christ)

۳- م. : نشانه اختصاری میلادی، معادل A.D(Anno Domini) به معنای پس از میلاد مسیح

۸-چرا مورخان و محققان در طول تاریخ برای بررسی رویدادهای تاریخی، به عوامل جغرافیای توجه می کردند؟

دسترسی به دریاها و آب‌های آزاد، تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارد.

۸

نقش و تأثیر پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب و هو) در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است. برای مثال هرودت مورخ

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

مکان، رکن مهم دیگر در مطالعه تاریخ است. به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند. عوامل جغرافیایی مانند آب و خاک، پستی‌ها و بلندی‌ها، آب و هو، موقعیت سرزمینی و ارتباطی و

۸

❶ رشته کوه‌ها و کوه‌های بلند؛ منبع تأمین آب و مانعی در برقداری ارتباط

تاریخی مانند شکل‌گیری تمدن‌ها، مهاجرت‌ها، پیروزی‌ها و شکست‌ها، برپایی سکونتگاه‌ها و شهرها و ایجاد و گسترش راه‌ها و ... مطالعه می‌کند.

۹

❷ دریاها و آب‌های آزاد و نقش آنها در ایجاد ارتباط

❸ بیابان‌ها و کویرها؛ دشواری شرایط زندگی و محدودیت ارتباط

مشهور یونانی، به منظور نگارش کتاب تاریخ خود، به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر سفر، و شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی کرده است. ابن حَلَدون (قرن ۸ هـ ق)، اندیشمند مسلمان تونسی نیز بخشی از مقدمه کتابِ العِبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.

برخی محققان معاصر نیز به صورت دقیق و مفصل، تأثیر پدیده‌های جغرافیایی مانند رودهای دجله و فرات، نیل، کارون و سند و جلگه‌های حاصل خیز پیرامون آنها را بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی بین‌النهرین، مصر، ایران و هند بررسی کرده‌اند.

پژوهشگران در چند دهه اخیر، به ارتباط تاریخ و جغرافیا بیشتر از گذشته توجه کرده‌اند و دانش جغرافیای تاریخی گسترش بیشتری یافته است. ۹ جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای

یک توضیح

خليج فارس يكى از کانون‌های مهم مبادله تجاری و فرهنگی در دوره باستان بود. در كتبه‌ای که از داريوش يكم هخامنشی در مصر بر جای مانده، از خليج فارس به عنوان دريابي که از پارس آيد، نام بده شده است. در دوره ساسانيان، خليج فارس را دريابي پارس می‌گفتند. مورخان و جغرافي‌دانان یونانی و رومی در عهد باستان در آثار خود از آب‌های نيلگون جنوب فلات ايران با عنوانی مانند پرسیکوس سینوس^۱ و آکواریوم پرسیکو^۲ ياد کرده‌اند که ترجمة آنها «خليج فارس» و «آبگير فارس» است. مورخان و جغرافي‌دانان مشهور مسلمان نيز خليج فارس را با نام‌های «بحر فارس»، «البحر الفارسي» و «الخليج الفارسي» ذكر کرده‌اند.

روز ملی خليج فارس

۱۰ اردیبهشت، در تقویم ایران، به عنوان روز ملی خليج فارس نام گرفته است. تلاش برخی کشورهای همسایه ايران برای تحریف نام تاریخی خليج فارس عامل مهمی بود تا شورای عالی انقلاب فرهنگی در تیرماه ۱۳۸۴ به پیشنهاد شورای فرهنگ عمومی، روز اخراج پرتعالی‌ها (۱۰ اردیبهشت) از تنگه هرمز در زمان صفویه را به عنوان روز ملی خليج فارس نام‌گذاری کند.

- ۱- Persicus sinus
- ۲- Aqrarum persico

مستند «جغرافیای تاریخی خليج فارس»

جستجو و کاوش

عوامل طبیعی و جغرافیایی بر سرنوشت برخی از رویدادهای مهم تاریخی تأثیر چشمگیری داشته‌اند. به سه گروه تقسیم شوید و هر گروه بر روی تأثیر عوامل طبیعی بر رویدادهای تاریخی زیر، تحقیق کند و نتایج آن به صورت روزنامه دیواری ارائه شود.

- ۱- مهاجرت اقوام آریایی از سکوتگاه نخستین در علفزارهای اوراسیا;
- ۲- نبرد دریایی سالمیس میان ایرانیان و یونانیان در زمان خشایارشا هخامنشی؛
- ۳- مقاومت آریو بزرن در برابر سپاه اسکندر مقدونی.

نقشه‌های تاریخی

يکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است. نقشه‌های تاریخی، انواع مختلف اطلاعات شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها، بنهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها، شبکه راه‌ها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش می‌دهند. با پیشرفت و

۱۰

امروزه از نقشه‌های تاریخی برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می‌شود.

۱۰- امروزه از نقشه‌های تاریخی چه استفاده‌ی می‌شود؟

نقشه جاده ابریشم و راه‌های دریایی در دوران باستان

تمهیه و تنظیم: ابوالفضل فدائی *دیر تاریخ

پرسش‌های نمونه

- ۱ چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ است؟
- ۲ دو تفاوت و شباهت تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید.
- ۳ پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده‌اند، فهرست کنید.
- ۴ دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته‌اند، مثال بزنید.
- ۵ چگونه می‌توانیم از نقشه‌های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟

شرکت در آزمون های سرای تاریخ
www.azmoon.sarayetarikh.ir

آزمون های آنلاین سرای تاریخ

- ✓ پایه دهم (تاریخ ۱)
- ✓ پایه یازدهم (تاریخ ۲)
- ✓ پایه دوازدهم (تاریخ ۳)

سوالات تستی درس به درس بصورت رایگان
آزمون های جامع کنکوری درس تاریخ
نمونه سوالات امتحانی

دانلود سوالات درس به درس تاریخ (۱) ، تاریخ (۲) ، تاریخ (۳)

وب سایت سرای تاریخ مرجعی کامل درباره تاریخ ایران و جهان www.sarayetarikh.ir

www.azmoon.sarayetarikh.ir

سایت عضویت و شرکت در آزمون ها

ایمیل : sarayetarikh@gmail.com

تهییه و تنظیم : ابوالفضل فدائی (دبیر تاریخ)